

APORTUL LUI I. N. INZOV LA ACORDAREA PRIVILEGIILOR COLONIȘTILOR BULGARI

Ivan Duminica

*Universitatea “Sf. Chiril și Metodii” din Velico Tîrnovo
(Republica Bulgaria)*

Роль И. Н. Инзова в наделении привилегиями болгарских колонистов

В представленной статье на базе архивных материалов и источников приводятся новые данные о роли И. Н. Инзова (1768 – 1845) в наделении привилегиями болгарских колонистов. В марте 1818 г. для общего руководства новыми землями был образован Попечительный комитет об иностранных поселенцах южного края России (позднее Новороссийского края). Председателем комитета был назначен Ивана Никитовича Инзов. Вскоре он стал также и попечителем переселенцев Бессарабской области.

Нами впервые приводится подробный анализ деятельности и переписки генерала Инзова с Бессарабской администрацией в лице А. Н. Бахметева по сбору информации о задунайских переселенцах с целью составления «Рапорта» – своего рода прошения для наделения в дальнейшем болгар колонистскими правами и привилегиями.

В марте 1819 г. И. Н. Инзов представил Александру I „Рапорт его Императорскому Величеству Главного Попечителя колонистов Южного края России генерал-лейтенанта Инзова”. Этот обширный документ по сути решил судьбу болгарских поселенцев в Бессарабии и привел к тому, что 29 декабря 1819 г. царский указ и последовавший за ним акт министра внутренних дел В. Кочубея даровали права и преимущества задунайским переселенцам как иностранным колонистам. По желанию болгар главное их селение Табак переименовывалось в Болград. Новоприбывшие колонисты освобождались от уплаты налогов в течение семи лет, а те, кто прибыл раньше, — на 3 года; на каждого человека выделялась по 60 десятин земли бесплатно. Обещались беспошлинная продажа вина, табака, освобождение от военной службы, свобода вероисповедания...

Таким образом, болгарские переселенцы в Бессарабии благодаря усилиям И. Н. Инзова, после долгих страданий, получили возможность свободно жить и развиваться на новой родине.

Viața și activitatea lui I. N. Inzov au fost complex studiate în istoriografie. Vom remarca aici doar cîteva lucrări în care este abordată această personalitate. Primul care a scris despre Inzov a fost contemporanul lui, scriitorul A. S. Sturdza¹. El s-a întîlnit cu Inzov la Chișinău, în perioada în care la cel din urmă locuia marele Pușkin. În „Amintirile” sale el descrie relațiile bune și prietenoase dintre general și Pușkin.² Tot aici, el tratează subiectul atitudinii grijulii a reprezentantului administrației țariste față de emigranții transdanubieni și în special față de coloniștii bulgari.

Regăsim primele încercări de a scrie o biografie a lui Inzov³ la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Autorii au încercat de fapt să descrie activitatea lui în funcția de rezident plenipotențiar al Basarabiei și ca tutore principal al coloniștilor bulgari.

Prima lucrare care descrie complex biografia generalului rus și activitatea lui în Basarabia este cea a lui S. Potoțkii, editată la începutul sec. al XX-lea⁴. Lucrarea lui prezintă o schiță detaliată a biografiei lui Inzov. Pentru noi, interes deosebit prezintă datele lui despre activitatea curatorului bulgar în Basarabia și despre modul în care îi ocrotea pe coloniștii bulgari de asuprirea moșierilor.

În perioada interbelică, cercetătorii au început să analizeze documente referitoare la numirea lui Inzov în funcția de rezident plenipotențiar al Basarabiei și de asemenea, scrisorile lui adresate funcționarilor țariști, printre care și contele I. A. Capodistria, și împăratul Alexandru I⁵.

Și în perioada modernă, tot ce s-a scris despre Inzov a fost legat de aflarea în Basarabia a poetului A. S. Pușkin și relațiile ultimului cu generalul rus⁶.

La sfîrșitul sec. al XX-lea, cercetătorii revin la studierea relațiilor lui I. N. Inzov cu coloniștii bulgari și a aportului pe care acesta l-a avut la stabilirea lor în Basarabia⁷. Vom menționa aici articolul lui I. Grec⁸. Acest istoric este primul care în baza materialelor din arhivele din Chișinău și Moscova, arată și caracterizează modul de administrare a emigranților transdanubieni. Urmărim aici istoria apariției instituțiilor în competența cărora era administrarea coloniștilor bulgari, precum și activitatea curatorilor, inclusiv a lui Inzov, în cadrul acestor instituții⁸.

În prezent, apar tot mai multe lucrări noi cu caracter biografic și care abordează rolul lui Inzov la întemeierea și dezvoltarea coloniilor bulgare⁹.

Din cele prezentate mai sus, observăm că nu există un articol aparte despre rolul lui I. N. Inzov ca tutore al coloniștilor bulgari. Nu este studiat separat nici sprijinul pe care acesta l-a acordat bulgarilor pentru ca ei să obțină privilegiile promise de guvernul țarist.

Scopul prezentei lucrări constă în a arăta, ca rezultat al analizei corespondenței și materialelor din arhivă, contribuția directă a generalului rus la obținerea privilegiilor de care au beneficiat bulgarii. Actualitatea temei constă în prezentarea materialului nou, nestudiat, despre rolul curatorului bulgarilor din Basarabia, I. N. Inzov.

Tot aici, vom încerca să răspundem la următoarele întrebări:

De ce privilegiul se bucurau bulgarii basarabeni?

De ce anume bulgarii basarabeni se bucurau de aceste privilegii?

În același timp, vom încerca să prezentăm năzuința generalului rus de a-i ajuta pe coloniștii bulgari, care au venit în Basarabia fugind de destinul greu pe care l-au avut în propria țară, aflată de cinci secole sub ocupația Imperiului Otoman.

La sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, țarismul rus promova politica de colonizare a teritoriilor nou anexate, prin atragerea popoarelor care se aflau sub asuprire străină. Prin politica promovată în Balcani, Imperiul Rus se prezintă drept „apărător al popoarelor creștine”. În același timp, în urma războiului ruso-turc (1806-1812), la 16/28 mai 1812 a fost semnată pacea de la București. Potrivit acesteia, Basarabia a fost anexată la Imperiul Rus¹⁰.

Văzînd în Basarabia un punct de pornire pentru un ulterior război cu Imperiul Otoman, Petersburgul avea nevoie de un popor loial în această regiune, care în caz de necesitate, va aproviziona armata țaristă. În acest sens, autoritățile țariste, prin intermediul ofițerilor săi în Balcani, duceau o propagandă intensă pentru a stimula stabilirea în Basarabia a emigranților transdanubieni. Pentru a stimula afluxul de noi coloniști, administrația rusă le garantează celor sosiți numeroase privilegii. Însă venind în Basarabia, mulți bulgari s-au stabilit pe pămînturile moșierilor autohtoni, care la rîndul lor, cereau de la aceștia anumite impozite pentru folosirea pămînturilor. Văzînd că situația se agravează, o parte din bulgari pleacă înapoi în Balcani, iar alta scrie plîngeri către oficialitățile ruse, cerînd să li se acorde privilegiile promise.

La rîndul lor, oficialii ruși din Basarabia se temeau că bulgarii vor trece pe malul drept al Dunării dacă Alexandru I va refuza să le acorde privilegiile. Observăm aici că administrația țaristă, prin diferite modalități a încercat să-i mențină pe bulgari în Basarabia. Faptul că aceștia ar fi constituit o forță militară puternică, în cazul unificării cu concetățenii lor din Balcani, ușura planurile Imperiului Rus privind marșul asupra Constantinopolului¹¹. În același timp, aceasta ar fi cauzat venirea noilor coloniști în Basarabia, iar în rezultat, rolul pozitiv de ocrotitor, pe care-l promova Imperiul Rus, s-ar fi confirmat. Asta deoarece bulgarii basarabeni s-ar fi unit cu rudele lor din Imperiului Otoman. Autoritățile țariste considerau că de atitudinea pe care o vor demonstra față de bulgarii din

Basarabia va depinde și modul în care vor fi privite de către bulgarii din Balcani „fiindcă asta va crește în ei fidelitatea și dragostea față de Rusia”¹².

În acest context, prin decretul imperial din 22 martie 1818 a fost instituit Comitetul Tutelar privind coloniștii străini din Sudul Rusiei¹³, care se subordona direct Ministerului Afacerilor Interne al Rusiei. Comitetul avea în subordine administrațiile coloniștilor străini din guberniile Herson, Taurida, Ekaterinoslav și regiunea Basarabiei¹⁴. La conducerea acestuia a fost numit I. N. Inzov, propus în această postură de către Alexandru I, încă la 7 martie 1818¹⁵. Vestea a fost primită cu bucurie, pentru că bulgarii îl cunoșteau și îl stimau pe Inzov¹⁶.

În acea perioadă, autoritățile țariste au atras o atenție deosebită noii regiuni. În luna mai 1818, împăratul, cu întreg anturajul său și însoțit de secretarul de stat, contele I. A. Capodistria, a vizitat gubernia Novorosiei și pe cea a Basarabiei. Această vizită a avut drept scop de a verifica situația în Basarabia după anexarea ei și de a asigura o situație cât mai bună coloniștilor în de aici, potrivit intereselor pe care le urmărea Imperiul Rus în Balcani. Aflînd despre deplasarea lui Alexandru I în Basarabia, bulgarii au trimis către el o delegație, care s-a plîns pe moșierii și funcționarii locali, care le încălcau drepturile. În același timp, bulgarii i-au amintit împăratului de promisiunile lui și ale lui M. I. Kutuzov¹⁷, precum că emigranții vor primi privilegiile dacă se vor stabili cu traiul în Basarabia. De asemenea, ei au cerut să li se permită să se „unească cu primii bulgari, care au venit înainte de războiul ruso-turc din 1806-1812, în vederea constituirii unei societăți cu caracter și drepturi coloniale”¹⁸.

Concomitent, bulgarii au anunțat că știu deja că vor fi conduși de generalul I. N. Inzov, pe care l-au cunoscut în ultimul război cu turcii, cînd acesta le era comandant în Bulgaria. Ei au cerut ca toți bulgarii din Basarabia să fie puși sub tutela „bunului la suflet comandant” ca „ să-i liniștească și să-i bucure”¹⁹.

Ascultînd cererile bulgarilor, Alexandru I a dat ordine prin care mulți funcționari au fost demiși, iar toți coloniștii din Novorsia și Basarabia²⁰ au fost puși sub tutela lui Inzov. Celelalte plîngeri ale coloniștilor au fost remise ministrului afacerilor interne, [Osip Kozodavlev](#)²¹.

Timpul a arătat că bulgarii strămutați în Basarabia îl găsesc pe cel mai valoros ocrotitor și îndrumător al lor în persoana generalului I. N. Inzov (1768 – 1845). El era de origine rus, deși Z. Arbore²² și I. Nistor²³ îl considerau bulgar, și că a fost fiul nelegitim chiar al viitorului împărat Pavel Petrovici, ulterior Pavel I (1754 – 1801), care atunci avea doar 14 ani, și al contesei Taracanova – care se dădea drept fiica împărătesei Elizaveta Petrovna (1709 – 1762) și a favoritului ei, Alexei Razumoschi. Adevărul este însă că Inzov crește în familia cneazului I. N. Trubețkoi²⁴. După ce a

absolvit, în 1785, Universitatea din Moscova pentru nobilime, la șaptesprezece ani, Inzov este încorporat în armată. Biografia lui militară începe în 1789, într-o campanie împotriva turcilor în Basarabia. El a participat la asediul și capturarea Benderului și în luptele pe lângă Ismail. Următorul an, I. N. Inzov l-a petrecut în campania militară întreprinsă de A. V. Suvorov în Italia și Elveția. În 1805, în postura de general de serviciu, participă la bătăliile de la Austerlitz și Kremskom. În timpul războiului ruso-turc din anii 1806 – 1812, el a fost comandantul trupelor militare în Silistria. Anume atunci a ajutat mulți bulgari să treacă Dunărea. Inzov a fost numit erou al războiului din 1812²⁵.

Imediat după numirea sa ca șef-curator al coloniștilor, Inzov a primit indicația de a întocmi un raport despre starea și necesitățile bulgarilor din Basarabia, în baza căruia, guvernul rus va elabora hotărârea cu privire la emigranții transdanubieni. În aceleași timp, rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, A. N. Bahmetev, a primit indicația să-i pună la dispoziție generalului informația completă despre starea bulgarilor și a altor refugiați de peste Dunăre, care se aflau în Basarabia²⁶.

La rîndul său, la 11 mai 1811, Inzov îi specifică lui Bahmetev anume ce informație îl interesează pentru a fi inclusă în raport²⁷. Astfel, Inzov vroia să cunoască, în primul rînd, în ce sate de pe pămînturile statului trăiesc emigranți transdanubieni și cîte asemenea sate sunt, care dintre emigranți au dreptul la privilegiile promise de Kutuzov și care din ei sunt veniți de mai devreme (aici el are în vedere înainte de războiul ruso-turc din 1806 – 1812 – I. D.) și trăiesc pe pămînturile moșierilor, și cui aparțin aceste pămînturi²⁸. De aici vedem că Inzov, la etapa inițială, îi împărțea pe coloniști în noi și vechi, cum se obișnuia în Imperiu. Cei noi trăiau pe pămînturile statului, iar cei vechi, pe pămînturile moșierilor.

În al doilea rînd, pe oficialul rus îl interesa opinia proprie a lui Bahmetev ca rezident plenipotențiar al Basarabiei, despre bulgarii stabiliți pe pămînturile moșierilor, deoarece de aceasta „depindea bunăstarea și liniștea aceluiași popor”²⁹. Vedem că Inzov a vrut să afle opinia oficialului rus de rang înalt, care împreună cu curatorul coloniilor bulgare din Basarabia, rotmistrul D. Vatikioti, a rezolvat problemele bulgarilor pînă la venirea lui Inzov³⁰.

În al treilea rînd, el vroia să afle ce fel de impozite plătesc coloniștii bulgari și de care din ele ar putea fi scutiți. Tot aici, el se interesa ce pămînturi intenționau să aloce coloniștilor autoritățile din Basarabia, dar și pe care din ele ar fi vrut să se stabilească cu traiul bulgarii propriu-zis.

Tutorele bulgarilor a cerut și informații cu privire la modul în care aceștia vor fi asigurați cu materiale necesare pentru construirea caselor.

El nu a uitat despre conducerea locală, care avea rolul de a garanta ordinea în rîndurile bulgarilor³¹.

Primind indicații de la Inzov, la 25 mai 1818, A. N. Bahmetev îi transmite curatorului bulgarilor în Basarabia, D. Vatikioti, indicația de a anunța pe toți emigranții că li se vor acorda privilegiile și pămînturi pe toată viața, în urma cercetării detaliate a stării lor și a pămînturilor pe care trăiesc în prezent³². În același timp, el a dat indicații Guvernului provinciei Basarabia (a funcționat în perioada 1813 – 1828 – I. D.) care urma, cu ajutorul poliției orașenești și din județ, să adune informații despre bulgarii stabiliți în orașe.

La 10 iunie 1818, Inzov primește primele vești despre modul în care decurge acumularea informației despre emigranții transdanubieni³³. Astfel, el află că bulgarii care au venit după promisiunile lui Kutuzov au dreptul de a trece de pe pămînturile moșierilor pe cele ale statului. Marea lor majoritate sunt stabiliți în ținutul Izmail, orașelul Reni, și în ținutul Bender, pe pămînturile care se numesc ocolul (circumscripția – I. D.) Bugeacului.

Referitor la taxe, se menționa că bulgarii plătesc statului impozit pe venit din ceea ce obțin ocupîndu-se cu agricultura și practicînd unele îndeletniciri meșteșugărești. Pentru producerea băuturilor alcoolice, bulgarii plătesc impozit în egală măsură cu locuitorii autohtoni.

De asemenea, ei sunt obligați să strîngă produse pentru susținerea instituțiilor statului, precum și a poliției, oficiilor poștale etc. În același timp, ei trebuie să primească în casă și să asigure cu hrană trupele militare care vor trece prin regiune³⁴.

Locurile unde trăiesc și le aleg singuri, sunt și locuri libere pentru stabilirea altor coloniști în viitorul apropiat.

Reieșind din faptul că pădurile erau la mare depărtare de locurile de trai ale bulgarilor, tocmai în ținuturile Orhei și parțial Iași, se propunea să se aducă lemn pentru construcția caselor din Austria, pe râul Prut sau din Galați pe Dunăre. Dar pentru aceasta ar fi fost nevoie de permisiunea din partea Constantinopolului, pentru că teritoriile menționate se aflau sub suveranitatea Imperiului Otoman³⁵.

Referitor la administrarea coloniștilor, Inzov a aflat că la 10 iulie 1815, prin ordinul guvernatorului A. N. Bahmetev, funcția de curator i-a revenit rotmistrului D. Vatikioti, fost șef al milițiilor bulgare, create în timpul războiului ruso – turc din 1806 – 1812. Acesta se ocupa de administrarea bulgarilor care locuiau în ținuturile Hotărniceni, Codru, Greceni, Tomarovo, Bender și în orașul Chișinău³⁶.

Tot aici putem constata că I. N. Inzov întîlnea greutăți în procesul de acumulare a informației necesare despre bulgari, pentru că autoritățile Basarabiei nu doreau ca bulgarii să aibă un statut deosebit de cel al altor coloniști străini. Un argument în acest sens se conține în răspunsul lui A. N. Bahmetev, din 22 iunie 1818, la cererea lui D. P. Vatikioti, ca fiecare

familie de bulgari să fie scutită de birul de 15 lei pentru anul 1817. În caz contrar, coloniștii refuză să ofere informații complete despre situația lor³⁷. În răspunsul său, Bahmetev îl învinuiește pe tutorele bulgarilor că face jocul acestora și îi cere să le explice că M. Kutuzov le-a promis, în 1811, că vor fi scutiți de dări pe un termen de trei ani. Și deși acest termen a expirat demult, ei continuă să se bucure de beneficiile pe care le-a acordat guvernul rus³⁸.

Probabil că o asemenea explicație i-a indignat pe emigranții transdanubieni, deoarece mulți din cei stabiliți în Vulcănești și în colonia Hagi Abdula refuzau să dea informații despre familiile lor³⁹.

Văzînd stăruința depusă de D. P. Vatikioti în procesul de acumulare a informației despre bulgari și aflînd despre propunerea lui de a-i scuti pe coloniști de mai multe taxe și impozite, de a le întoarce în proprietate morile și alte bunuri care au rămas pe pămînturile moșierilor, la 18 martie 1819, Inzov cere, în scrisoarea către comandantul armatei a doua, contele P. D. Kisilev, ca în viitor, Vatikioti să fie numit în funcția de reprezentant principal al Instituției speciale pentru bulgari în Basarabia⁴⁰.

Acumulînd toată informația necesară despre coloniștii bulgari din Basarabia, la 18 martie 1819, I. N. Inzov scrie un raport către împăratul Alexandru I, în care îl informează că bulgarii cer să le fie atribuite drepturi de coloniști, confirmate de „mîna mării sale”⁴¹. El mai scrie că bulgarii cer ca satul Tabac să fie redenumit în Bolgrad, care va deveni centrul principal pentru toți coloniștii⁴². Dacă împăratul îi va scuti pe coloniști de recrutarea militară, ei se angajează de bună voie și din propria dorință să aloce, pentru construirea cazarmelor militare, suma de 25 000 de lei⁴³.

Inzov cerea de la guvernul rus:

1. Să li se dea drepturi și avantaje asemenea coloniștilor bulgari din întreg Imperiul;

2. Pentru bulgarii care trec de pe pămînturile moșierului să fie create condiții egale cu ale celor care trăiesc pe pămînturile statului, iar proprietatea imobiliară să le rămînă lor, fără a fi obligați să plătească ceva moșierului;

3. Să fie determinate beneficiile emigranților stabiliți aici cu traiul după războiul ruso-turc din 1806-1812 pe o perioadă de 7 ani, iar pentru „vechii coloniști” care vor trece pe pămînturile statului – pe o perioadă de 3 ani;

4. La expirarea acestui termen, fiecare familie să plătească cîte 70 de lei pentru fiecare cap, iar pentru pămînturile libere în colonia lor – cîte 20 de parale⁴⁴, neincluzînd anii în care au beneficiat de scutiri și ca bulgarii să fie scutiți de impozite pentru vinderea vinului.

5. Să li se permită, în cazul războaielor cu Imperiul Otoman, să formeze cete militare⁴⁵.

6. Așezările lor trebuie să fie împărțite în patru circumscripții, administrarea cărora va fi asigurată conform regulilor pentru toți coloniștii;

7. Locuitorii autohtoni, care se aflau în coloniile bulgare, să fie incluși în rîndurile coloniștilor, ca să beneficieze de aceleași drepturi și privilegii ca și ei.

În același timp, el informa că bulgarii cer să li se dea bani cu împrumut, pe o perioadă de 4 ani, în sumă de 75 000 de ruble, pentru a se stabili mai repede⁴⁶, cu asigurarea că procentele vor fi întoarse statului.

În raportul său, generalul Inzov prezintă și date statistice despre bulgari. Conform acestor date, în Basarabia erau stabiliți „bulgari vechi și noi” care trăiau pe pămînturile statului și în orașe, în număr de 5 742 familii, din care, în orașul Ismail - 404, Chilia - 18, Reni - 194, Akkerman - 70, Bender - 23, Chișinău - 521, în ținutul Cahul - 790 familii de bulgari. Pe pămînturile moșierilor locuiau 790 familii. În total erau 6532 familii sau 25 de mii de coloniști. Locuitorii autohtoni, care urmau să fie incluși în rîndurile coloniștilor, erau în număr de 505 familii⁴⁷.

În încheiere el scria: „Coloniștii bulgari merită pe deplin înalta protecție pentru hărnicia lor, bună purtare și activitatea lor în acest loc”⁴⁸.

Grija deosebită manifestată de către I. Inzov în atitudinea față de noii veniți i-a făcut pe unii cercetători să remarce că acest rezident „... în dorința de a-și proteja coloniștii de presiunile autorităților centrale, se străduia să treacă cu vederea unele ordonanțe venite de la superiori”, iar aceste acțiuni, la rîndul lor, își lasă amprenta asupra situației sociale din Basarabia⁴⁹.

Putem constata că Inzov considera că, promovînd politica colonială la periferiile sale naționale, în cazul nostru în Basarabia, Imperiul Rus urma să folosească diverse mijloace, inclusiv și să facă unele cedări țăranilor.

Examinînd raportul curatorului bulgarilor din sudul Rusiei, în octombrie 1819, ministrul afacerilor interne, cneazul A. Golițin a adresat o scrisoare către Comitetul ministerelor pentru stabilirea emigranților transdanubieni în Basarabia, în care se conțin cîteva observații⁵⁰.

În aceasta, el scria că pentru administrarea bulgarilor nu trebuie să fie creată o instituție specială, așa cum cerea Inzov, pentru că ei deja au Oficiul din Basarabia pentru coloniști. În același timp, el era de acord ca Vatikioti să rămînă în funcția sa, cu denumirea de membru superior. În plus, el propunea ca în ajutorul lui să fie trimiși doi funcționari din Oficiul din Basarabia. Membrul superior al Oficiului din Basarabia trebuia să primească pe an 2500 de ruble. Pentru revizia în colonii se cerea să fie alocate 400 de ruble. El trebuia să se ocupe nemijlocit de problemele personale ale coloniștilor. În schimb, problemele referitoare la întreaga

colonie ar trebui să fie discutate în Oficiul din Basarabia, înainte de a se regăsi în dispoziția curatorului tuturor coloniștilor din sudul Rusiei⁵¹.

În același timp, el era de acord ca locuitorii autohtoni să fie scoși de sub tutela conducerii guberniale și să primească privilegiu și recunoștea posibilitatea de a li se da bani cu împrumut pe un termen de 4 ani în sumă de 75 000 de ruble.

Cît privește cetele militare, Golițin considera că bulgarii nu trebuie forțați să le constituie. Dar dacă ei vor voi să facă serviciul militar, să nu fie împiedicați în dorința lor. Remarcăm aici că oficialii ruși au avut atitudini diferite cu privire la dorința bulgarilor de a crea trupe militare. Alexandru I și contele I. A. Capodistria considerau că eventuale trupe bulgare la hotarele Imperiului vor prezenta un pericol, pentru că bulgarii înarmați ar putea să „caute legături cu confracții lor din Turcia, ceea ce ar genera confruntări cu Constantinopolul și ar putea cauza renunțarea lor la activitățile agricole”⁵². Din cele expuse concluzionăm că administrația țaristă vedea în bulgari în primul rînd o forță de muncă pentru prelucrarea pămînturilor.

La 18 octombrie 1819, Comitetul ministerelor pentru stabilirea emigranților transdanubieni în Basarabia a confirmat raportul lui Inzov, cu modificările adăugate de ministrul afacerilor interne⁵³.

Mai mult, la 13 decembrie 1819, noul ministru al afacerilor interne, V. P. Cociubei, i-a dat indicații lui Bahmetev, ca în conformitate cu cererea lui Inzov, de la bulgari să nu fie percepute taxe pentru vinderea vinului ca „să nu le fie puse piedici în acest sens”⁵⁴.

Drept rezultat al intervenției lui I. N. Inzov, la 29 decembrie 1819, împăratul Alexandru I emite un decret (țarscaia gramota) prin care acordă colonoștilor bulgari din Basarabia țaristă drepturi și privilegii deosebite⁵⁵.

Prin ucuz s-a dispus împrumutarea celor care nu aveau pămînt cu cîte 60 de desetine⁵⁶. Coloniștii au fost scutiți de orice impozit și prestație către stat pentru o perioadă de 7 ani. Au fost scutiți de orice dare către fisc, la vinderea vinului și rachiului, produs de ei, și de obligația de a vinde aceste produse numai în coloniile lor, au fost scutiți de serviciul militar (ucuzul prevedea însă că după propria dorință, fiecare avea voie să se înscrie în armată). Cea mai de seamă înlesnire acordată coloniștilor a fost asigurarea libertății cultului și obiceiurilor proprii, fără a li se pune piedici⁵⁷.

În scopul unei administrări mai ușoare a coloniilor bulgărești, la 29 decembrie 1819, în conformitate cu decretul contelui Cociubei, pentru bulgari au fost înființate patru ocoale: al Prutului, al Cahulului, al Ismailului și al Bugeacului⁵⁸. În districtul Bugeacului, cu pămînturi nelocuite, se puteau strămuta coloniști transdanubieni de pe pămînturile moșierești, din orașe și parțial din districtele Prut și Cahul, unde nu era suficient pămînt, din cauza numărului mare de locuitori; în acest caz, ocolul Bugeacului putea fi împărțit în două circumscripții. Astfel, în 1827, pe lângă primele trei

circumscripții, existau încă două: Bugeacul de Sus și Bugeacul de Jos⁵⁹. Pentru coloniști, aceasta însemna, de fapt, o anumită autonomie administrativă.

Analizînd pe scurt privilegiile acordate bulgarilor cu sprijinul curatorului lor, constatăm că în primul rînd, în circumscripțiile nou create erau și sate cu populație majoritară autohtonă (de exemplu: satele Anadolca, Văleni, Fricăței, Eshipolos, Babele, Erdec-Burno, Colibași, Slobozia, Cartal, Satul Nou, Barta, Hagi Abdula), sate cu populație preponderent albaneză (arnăuții) – satul Caracurt și sate cu populație preponderent ucraineană - satul Ferapontievca. În al doilea rînd, observăm că erau sate cu populație amestecată de autohtoni și bulgari (Valea Perjei, Bașcalia), bulgari și ucraineni (Fîntîna Zînelor). Scoatem concluzia că în afară de bulgari, de drepturi și privilegii au beneficiat și etnicii care au trăit în aceeași colonie. Anume așa prevedea ucazul din 29 decembrie 1819⁶⁰.

După „Ucazul” lui Alexandru I, a urmat și actul ministrului afacerilor interne al Rusiei, contele V. P. Cociubei⁶¹. În acest act au fost incluse 11 capitole din „Ucazul din 29 decembrie 1819”, 16 capitole din „Manifestul Ecaterinei a II-a, din 22 iulie 1763” și „Ucazul lui Alexandru I din 20 februarie 1804”⁶². Documentul confirma privilegiile bulgarilor în egală măsură cu cele ale altor coloniști străini. În afară de cele vechi, actul stabilea și noi privilegii.

În rezultat, bulgarii au păstrat cele două documente, „Ucazul din 29 decembrie 1819” și „Actul din 13 martie 1820” în Hramul din Bolgrad. Ulterior, pe acel loc, bulgarii vor construi, din banii proprii, în semn de recunoștință față de împărat, o catedrală.

Cert rămîne faptul, că coloniștii bulgari au obținut privilegiile anume cu ajutorul și sprijinul lui Inzov⁶³, despre care ei au păstrat numai amintiri luminoase, numindu-l „moș Inzul”. Portretul lui era atîrnat în fiecare casă bulgărească⁶⁴.

În calitate de rezident interimar al Basarabiei din 15 iunie 1820, general - locotenentul I. Inzov, curatorul general al coloniilor regiunii de sud a Rusiei, i-a sprijinit și ocrotit pe coloniștii bulgari. Acesta nu a uitat însă despre populația autohtonă. Totuși, nobilimii din Basarabia i se oferea posibilitatea de a influența toate aspectele vieții politice, economice și sociale din provincie. Din aceste considerente probabil, memorialistul rus F. F.Vigheľ⁶⁵ numește Basarabia „o republică cu președinte în persoana generalului Inzov”⁶⁶, recunoscînd că „Basarabia este un ținut care nu numai că se află în condiții cu totul speciale, asemenea guberniilor și provinciilor baltice și departamentelor poloneze preluate de Rusia, dar și asemenea regatului Poloniei și Marelui Ducat al Finlandei, și are o existență politică proprie”⁶⁷.

Analizînd activitatea rezidentului interimar al Basarabiei, mai mulți cercetători au remarcat că și în domeniul relațiilor sociale “în toate era prezentă dorința lui (...), și efortul de a evita orice conflict”⁶⁸. La rîndul său, Al. Boldur îl caracteriza pe Inzov ca pe un „om înțelept și binevoitor”⁶⁹.

În concluzie, constatăm că, în perioada în care a deținut funcția de curator al bulgarilor din Basarabia, Inzov a acordat o atenție deosebită coloniștilor bulgari care au fugit de jugul otomanilor și care căutau un adăpost pașnic. Datorită lui, coloniștilor le-au fost aplicate vechile decrete din secolul al XVIII-lea, referitoare la colonizarea în Novorosia, dar și privilegiile mai largi. Bulgarii au primit statut special de coloniști – proprietari de pămînt, care prevedea anumite înlesniri sociale și economice.

Totodată, Inzov a jucat un rol important în stabilirea relațiilor agrare între coloniștii transdanubieni și instituțiile Rusiei feudale, prin noua politică fiscală, care prevedea scutirea de impozite și prestații pe o anumită perioadă de timp. În plus, cu sprijinul lui, coloniile bulgare au obținut o anumită autonomie sub administrație specială. De asemenea, înființarea Oficiului locuitorilor străini în Basarabia, propusă de Inzov, în frunte cu un curator, avea funcția de a asigura dezvoltarea bulgarilor în anumite domenii ale economiei și de a garanta bunăstarea și prosperitatea în colonii.

NOTE

¹ Лямина Е. Несостоявшийся вкладчик «Современника». О бытовании устных мемуаров в пушкинском кругу // [Studia Russica Helsingiensia et Tartuensia X: «Век нынешний и век минувший»: культурная рефлексия прошедшей эпохи: В 2 ч.](#) Тарту: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006. Ч. 1. P. 155.

² Стурдза А. Воспоминания об Иване Никитиче Инзове // Москвитянин. Москва, 1847. № 1, p. 217 – 228. Acelaș articol a fost publicat mai devreme la revista: Одесской вестник. Одесса 1847. № 13 – 14. P. 23 – 34.

³ И. Н. Инзов, Бессарабский наместник и попечитель болгарских переселенцев // ЮГ, Одесса. 1882. № 2 (февраль), p. 127 – 137. Articolul semnat de “N”. Коломейцев, А. Иван Никитич Инзов в южной Бессарабии // Русский Архив. СПб. 1900. Кн. 3. P. 596 – 599.

⁴ Потоцкий С. Инзов Иван Никитич, генерал от инфантерии, главный попечитель и председатель попечительного комитета об иностранных поселенцах южного края России. Биографический очерк. С двумя портретами, 1904, 123 p.

⁵ Оксман Ю. Г. К истории высылки Пушкина из Петербурга: Памяти П. Н. Сакулина: Сб. ст. : Никитинские субботники. Москва. 1931- P. 162 – 165; Bezviconi, Gh. Prin trecutul al Bolgradului // Bugeacul: Bolgrad. An. 2. № 8 – 9, Aprilie-mai 1937. P. 3 – 7.

⁶ Инзов И. Н. Письмо о Пушкине к К. Я. Булгакову (с весьма благоприятным отзывом о первом) // Русский Архив. Москва. 1866. № 8 – 9. P.

1214 – 1215; Бартенеv П. И. Пушкин в южной России: Материалы для его биографии, собираемые Петром Бартенеvым // Русский Архив. Москва, 1866. №8 - 9. P. 1089 – 1214; Вигель Ф. Ф. Записки Филиппа Филипповича Вигеля. Изд. Русского архива (дополненное с подлинной рукописи). Москва: Ч. 6: 1892. 195 p.; Анненков П. В. Материалы для биографии А. С. Пушкина / Вступ. ст. К. М. Фридендера, подготовка текста и коммент. А. А. Карпова. Москва: Современник, 1984. 476 p.; “Приют, сияньем муз одетый...”: Фотолитературная композиция Е. Кассина и Г. Расторгуева. Москва: Планета, 1988. P. 337 – 353; Latîșev M. Cunoscuții lui Pușkin la Chișinău - Кишиневские знакомые Пушкина: [О полномочном наместнике Бессарабского края генерале И. Н. Инзове, и И. Н. Наумове, кишиневском богаче Е. Варфоломее, Е. Крупенском и З. К. Ралли – владельце села Долна] // Chișinău. Gazeta de seară. – 1969. – 19 apr. – Cu caract. chirilic., Вечерний Кишинев. – 1969. – 19 apr.; Грабовская В. "Невольный житель Бессарабский..." // Славянский вестник. Москва. 1990. Июнь (№ 9). P. 3.

⁷ Мисержи С. И. Н. Инзов и болгарские поселенцы в Южной Бессарабии // История и археология Нижнего Подунавья. Рени. 1989. P. 117 – 118.

⁸ Грек И. Ф. Органы управления «задунайскими переселенцами» в первой половине XIX в. // Страницы истории и этнографии болгар Молдовы и Украины. Кишинев. 1995, P. 33 – 60.

⁹ Хазин М. Инзов. «Он дал поселенцам новую жизнь» // Кодры. Кишинев. 1972, май. P. 70 – 105; Хазин М. Г. "Твоей молвой наполнен сей предел...": Повесть. Очерки / худож. О. Градинарь. Кишинев: Литературэ артистикэ, 1987. 342 p.; Азманов В. Генерал Инзов Иван Никитич. Измаил. 2010.

¹⁰ Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Сер. 1. Т. 6. Москва, 1962, P. 406 – 417.

¹¹ Casso L. La Russie au Danubie et l'organisation de la Bessarabie. Paris. 1913. P. 69.

¹² Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare - ANRM), Fondul. 2, inventarul, 1, dosarul. 372, fila. 9.

¹³ О главном управлении колонистов южного края России // Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Первое (1648 – 1825). 1818 г. Издательство: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. Составитель: Сперанский М. М. Том XXXV. СПб, 1830, P. 154 – 158.

¹⁴ Comitetul avea sediul la Ekaterinoslav, din 1820 la Chișinău, de unde, în 1833, este transferat în Odesa // Poștarencu D. Contribuții la istoria modernă a Basarabiei. Chișinău: Grafema Libris, 2005, vol. I. P. 54.

¹⁵ ANRM. F. 17, inv.1. d. 70, ff. 112 – 113.

¹⁶ Заблоцкий-Десятский А. П. Графъ П. Д. Кисилевъ и его время. Материалы для истории Александра I, Николая II и Александра II. Т. I. СПб: Типография М. М. Стасюлевича. 1889. P. 34.

¹⁷ La 26 aprilie 1811, comandantul rus M. I. Kutuzov a adresat un apel către toți emigranții transdanubieni din Principatele Române, în care el promitea pentru cei care s-au mutat pe malul stîng al Dunării, privilegiu, scutiri de taxe pentru folosirea pămîntului nobilimii, și de obligațiile fiscale și militare pe un termen de cîțiva ani. El promitea că fiecare emigrant va avea libertatea să-și aleagă pămîntul unde va locui și pe care nimeni nu va avea dreptul să-l atingă. Se planifica crearea „Societății speciale a emigranților coloniști”. Se prevedea ca administrarea bulgarilor să fie înfăptuită de ofițerii ruși. El credea că asemenea privilegiu vor convinge și alte popoare balcanice să imigreze în Rusia. În rezultat, în 1812 în Basarabia erau stabiliți cu traiul 25 mii de bulgari, față de 1809, cînd aici locuiau 4 mii // ANRM. F. 2, inv. 1, d. 372, ff. 10-11; Ibidem. F. 1, inv.1. d. 57, f. 329.

¹⁸ История Молдавии. Документы и материалы. Т. 2. Устройство задунайских переселенцев в Бессарабии и деятельность А.П. Юшневского. Сборник документов. Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1957. P. 505.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem. P. 506.

²¹ Середонин С. М. Исторический обзор деятельности Комитета министров. Т. 1, СПб: Издательство канцелярии комитета министров. 1902. P. 208.

²² Arbore Z. Basarabia în secolul XIX. București; Institutul de Arte Graf. ” Carol Gobl”, 1898. P. 690.

²³ Nistor I. Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia (Analele Academiei Române, memoriile secțiunii istorice. Seria III, tomul XXVI, meni.13). București, 1944. P. 20.

²⁴ Воспоминания Андрея Михайловича Фадеева // Русский Архив. Москва. 1891 № 3. P. 388 – 390.

²⁵ Потоцкий С. Инзов Иван Никитич...P. 10 – 14.

²⁶ История Молдавии. Документы...P. 506 – 507.

²⁷ Ibidem. P. 507.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem. P. 508.

³⁰ Încă la 3 iulie 1815, A. N. Bahmetev a prezentat un raport împăratului rus Alexandru I, în care a cerut țarului să repartizeze pentru bulgarii care trăiesc pe pămînturile nobilimii basarabene și pentru cei care vor imigra aici din Turcia, pămînturile statului din sudul Basarabiei. De asemenea, el a cerut și ca aceștia să aibă drepturi egale cu bulgarii din Novorosia, pentru ei să fie create locuri de trai, și să beneficieze de scutiri de impozite pe o perioadă de 6 ani. Aceasta, în opinia lui, ar fi garantat bunăstarea noilor veniți și i-ar fi stimulat pe alți bulgari, care încă se aflau sub jugul otoman, să se stabilească aici cu traiul. Cercetătorul sovietic I. Meșceriuc a numit acest raport drept primul proiect al stabilirii (ustroistva) bulgarilor și găgăuzilor în Basarabia. Tot el susținea că autorul raportului a fost, de fapt, I. N. Inzov, care pe atunci era șeful statului-major al armatei a 2-a. Anume la el se puteau adresa deputații coloniști sosiți la Tulcin, din moment ce a demonstrat o atitudine binevoitoare față de bulgari în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 (în special în 1811, cînd era comandant al orașului Silistria - se știe că atunci i-a ajutat pe mulți refugiați să treacă Dunărea) // Мещерюк И. И. Антикрепостническая борьба

гагаузов и болгар Бессарабии в 1812 – 1820 гг. Кишинев: Государственное издательство Молдавии. 1957. P. 33, 84; ANRM. F.2, inv. 1, d. 372, f. 111.

³¹ История Молдавии. Документы... P. 508.

³² Ibidem. P. 509.

³³ Ibidem. P. 511.

³⁴ Ibidem. P. 512.

³⁵ Ibidem. P. 513.

³⁶ D. Vatikioti provine dintr-o familie de emigranți. Găgăuzii îl considerau drept al său. Ei știau că el a participat, sub conducerea lui N. P. Rumeanțev și A. V. Suvorov, la războiul ruso-turc din 1806-1812 și a fost comandantul cetei bulgarilor și găgăuzilor care s-au strămutat în Basarabia. Ceata lui fost decorată de M. I. Kutuzov cu un steag pe care erau scrise următoarele cuvinte „pentru trupele bulgare fidele și viteze”. Bulgarii erau mulțumiți de conducerea lui D. Vatikioti și în 1816, au cerut autorităților țariste să-l numească în funcția de curator al coloniilor bulgare. În cinstea lui, în 1821, coloniștii au numit un sat nou constituit, „Dmitrievca”. D. Mincev considera că el de fapt așa și nu a ajuns să ocupe acest post, pentru că e bolnav și moare // Mincev D. Bulgarii din Basarabia de sud. Constanța: imprim. „Grafica modernă” 1938. P. 20; Образцы народной литературы тюркских племен, изданные В. Радловым. Наречия бессарабских гагаузов. Тексты собраны и переведены В. Мошковым. Предисловие В. Мошкова. СПб, 1904. Т. X, P. IX; ANRM. F. 2, inv.1. d. 372, f. 6; Ibidem. F.2, inv. 1, d. 355, f. 93.

³⁷ История Молдавии. Документы...P. 514.

³⁸ Ibidem. P. 515.

³⁹ Ibidem. P. 530, 532.

⁴⁰ Ibidem. P. 533.

⁴¹ Ibidem. P. 537.

⁴² Pînă la 29 decembrie 1819, centrul administrativ al coloniilor bulgare în Basarabia a fost satul Tabac. La propunerea guvernatorului militar al Basarabiei, generalul [Ivan Inzov](#), coloniștii bulgari au întemeiat, în [1823](#), un oras nou pe malul nordic al lacului Ialpug, mai sud, la 5-6 km de osatul abandonat Tabac, Bolgrad. Toponimul orașului se traduce ca „orașul bulgarilor”. Bulgarii care au venit în Basarabia au vrut să păstreze memoria despre patria lor istorică. Din această cauză, au cerut ca locul nou să poartă denumirea de „Bălgrad”. Mai tîrziu, denumirea a fost rusificată de I. N. Inzov, și de atunci orașul a rămas „Bolgrad” // Постоновления за българските колонии височайши хрисовули за тяхно основание и потвърждение. Болград, 1864; Дякович, В. Българска Бесарабия. София: 1918. P. 98; Титоров, Й. Политико-Обществени Спомени. София: Печатница "Земледелско знаме". 1922. P. 3.

⁴³ История Молдавии. Документы...P. 537.

⁴⁴ *Para* – monedă de argint turcească, echivalentă cu a patruzecoa parte a leului // Фенглер Х., Гироу Г., Унгер В. Словарь нумизмата: Перевод с немецкого. Москва. Радио-связь 1982, P. 146.

⁴⁵ Încă la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1815, bulgarii au ales din rîndurile lor 6 reprezentanți și i-au trimis la Tulcin (*oraș din regiunea [Vinnita](#), Podolia – I. D.*) cu „Petiția emigranților Transdanubieni din regiunea Basarabiei, din partea întregii societăți”, compusă de ei la 8 septembrie. Petiția era

adresată comandantului armatei a 2-a, L. L. Bennigsen. În aceasta, ei cereau să li se acorde privilegiile care le-au fost promise anterior. Tot aici, ei insistau ca toți emigranții să fie uniți „într-un popor războinic, așa ca armata cazacilor de pe Don”. De aici, reiese că emigranții doreau o autonomie, așa precum au avut cazacii din regiunea râului Don. Probabil ei doreau să fie constituită o organizație militară de frontieră. După acea întrevedere, L. Bennigsen îi scrie lui Alexandru I un raport în care îi cere țarului să acorde cât de rapid posibil, privilegiul bulgarilor // ANRM. F. 2, inv.1. d. 372, ff. 6 – 7.

⁴⁶ История Молдавии. Документы... P. 538.

⁴⁷ Ibidem; Потоцкий С. Инзов Иван Никитич... P. 22.

⁴⁸ Nistor I. Așezările bulgare... P. 23.

⁴⁹ Дружников Ю. Узник России. Prisoner of Russia: по следам неизвестного Пушкина. Москва: Голос-пресс, 2003. P. 36.

⁵⁰ История Молдавии. Документы... P. 538.

⁵¹ Ibidem.

⁵² ANRM. F. 2, inv.1. d. 355, f. 55.

⁵³ История Молдавии. Документы... P. 541.

⁵⁴ Ibidem. P. 542.

⁵⁵ 29 декабря 1819 г. Указ Именной данный Сенату. О поселении в Бессарабской области болгар и других задунайских поселенцев с приложением ведомости округов для поселенях // Полное собрание законов Российской Империи... Том XXXVI. СПб, 1830. P. 154 -158; ANRM. F. 302, inv.2. d. 12, ff. 128 – 129.

⁵⁶ Desetină – unitate de măsură pentru suprafețe, echivalentă cu 1,09 hectare, a existat în Rusia pînă la introducerea sistemului metric. Era un paralelogram drept cu laturile de 80 și 30 (treizeci) sau 60 și 40 („sorokovka”) de metri și a fost numită desetină statală. A fost utilizată drept măsura principală pentru pămînt în Rusia modernă // Энциклопедический Словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона, СПб, Т. 10А (20), 1893. P. 496.

⁵⁷ ANRM. F. 302, inv. 2. d. 12, ff. 128.

⁵⁸ Ibidem. f. 129.

⁵⁹ Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой, или Буджака с приложением генерального плана его края, составленное пригражданской съемки Бессарабии производившей по Высочайшему повелению, размежевание земель оной на участки с 1822 по 1828 г. Аккерман: «Издание аккерманского земства», 1889, p. 397.

⁶⁰ ANRM. F. 302, inv.2. d. 12, f. 128.

⁶¹ Скальковский А. Болгарскія колоніи в Бессарабіи и Новороссійскомъ крае. Статистическій очеркъ А. Скальковскаго. Въ Типографіи Т. Неймана и Ко. Одесса, 1848. P. 29.

⁶² Ibidem. 30 – 34.

⁶³ Curatorul bulgarilor I. N. Inzov moare la 27 mai 1845, în Odesa, la vîrsta de 77 de ani. Coloniștii bulgari îi cer lui Nicolae I ca corpul neînsuflețit al lui Inzov să fie adus în Bolgrad, deoarece au dorit „să păstreze memoria veșnică pentru generația viitoare despre tatăl bulgarilor”. Pentru cheltuieli, bulgarii au strîns 5 mii de ruble. Din rîndurile lor a fost creată comisia care trebuia să se ocupe de aducerea sicriului lui Inzov. La 9 noiembrie 1846, corpul acestuia a fost adus din Odesa pînă

la Bolgrad (300 km) într-un car special. Cînd acesta trecea prin coloniile bulgare, localnicii duceau sicriul pe umeri. De la porțile ogrăzii bisericii și pînă la altar, cîteva zeci de metri, oamenii care au purtat sicriul au mers în genunchi. Inzov a fost înmormîntat în biserica „Sf. Mitrofan”. Pe plăcuța mormîntului sunt scrise următoarele cuvinte: „El a dat o viață nouă emigranților străini în noua lor patrie. În semn de mulțumire, moaștele celui care a făcut multe pentru bunăstarea lor au fost aduse în centrul așezării lor, pentru păstrarea numelui lui în memoria poporului”. // Стурдза А. Воспоминания....Р. 217-228; Потоцкий С. Инзов Иван Никитич. Р. 68 – 73.

⁶⁴ Иречек К. История на българите (с поправки и добавки от самия автор). Под ред. на П. Петров. София, 1978. Р. 562.

⁶⁵ F. F. Vighel a fost viceguvernator al Basarabiei în 1825, adept al asimilării și rusificării Basarabiei, care a sfîrșit o ură mare în rîndurile nobilimii basarabene // Argint L. Sistemul administrativ al Basarabiei în perioada autonomiei 1812-1828 în istoriografie. Teza de doctor în istorie. 2009. Р. 22.

⁶⁶ Вигель Ф. Ф. Воспоминания. Москва: Катков, Ч. I. 1864. Р. 112.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Jewsbery G., F. Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. București: Polirom, 2003. Р. 145.

⁶⁹ Boldur Al. Contribuții la studiul Istoriei Românilor. Istoria Basarabiei sub dominațiunea rusească (1812 – 1918), Politica, Ideologia, Administrația. Chișinău: Tipografia “Tiparul moldovenesc”, 1940. Р. 320.